

KOVÁCS TAMÁS

MESTER MIKLÓS PÁLYAKÉPÉHEZ

Arcképek két tragikus kor árnyékában cím alatt jelent meg 2012-ben Mester Miklós egykori vallás- és közoktatásügyi államtitkár memoárja a Tarsoly Kiadó gondozásában. A visszaemlékezés nemcsak a szerző személye, személyisége vagy éppen életútja miatt lehet érdekes. Hanem azért is, mert napjainkban már egyáltalán nem megszokott, hogy a II. világháború után több mint 65 évvel egy korabeli meghatározó politikus addig ismeretlen memoárja jelenjen meg. Mester visszaemlékezése ilyen, hosszú évtizedekig asztalfiókban heverő írásmű. Értékét növeli, hogy sok más, a Horthy-korban keletkezett dokumentum mellett az egykori Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium iratanyagának jelentős része, közte az 1944-es évek is, megsemmisültek 1956-ban. Mester neve nem épült, pontosabban nem épülhetett be szervesen sem a magyar történelmi tudatba, a magyar tankönyvekben sem fordul(t) elő. De ki is volt Mester Mikós, és miért érdemes megismerni élettörténetét?

■ Az erdélyi szegényparaszti családból származó Mester Miklós történésznek készült, de a történelem és a politika nem tette lehetővé, hogy kiteljesedjen ezen a pályán. Érdeklődésének középpontjában szülőföldjének egyik alapvető kérdése, a magyar–román viszony alakulása állt. A Segesváron letett érettségi után egyetemi tanulmányait már Magyarországon folytatta. Két évig közgazdaságtant hallgatott, majd átiratkozott a Pázmány Péter Tudományegyetemre. Végül doktori disszertációját is itt védte meg 1937-ben. Disszertációja *Az autonóm Erdély* címmel könyv formájában is megjelent. Ugyanakkor az immár Magyarországon élő Mester szembesült a magyar társadalom több alapvető szociális problémájával. Figyelme középpontjában – nyilván a saját szegényparaszti származása miatt is – a hazai parasztság sanyarú sorsa, életkörülményei álltak. A megoldást alapvetően egy olyan földreformban látta, amely pontosan ezt a réteget juttatta volna földhöz. Ugyanakkor közismert tény már a korban is, hogy a mezőgazdaságilag hasznosítható földterület a lakosság néhány százalékáé, illetve a katolikus egyház kezében volt. A harmincas évtized végére azonban Mester belátja azt is – hasonlóan a politikai elit nagy részéhez –, hogy a munkásság helyzete és életkörülményei is messze vannak a kívánatostól, de még az elvárttól is. A kormányzati keretein belül létrejött a Nemzeti Munkaközpont, amely így szerette volna a magyar munkásságot bevonni a politikába, nyilván a saját oldalán. Hosszabb távon a

kormány a szakszervezeteket s minden hozzájuk köthető intézményt próbált ily módon felszámolni. Ez a korporatív eszmén alapuló szervezet bizonyos értelemben másolása volt a Németországban és Olaszországban már működő hasonló szervezeteknek.

A két világháború közti időszak egyik, a politikai közbeszédet is meghatározó és befolyásoló témája az ún. zsidókérdés volt. Ez hol nyíltan, hol burkoltan került a felszínre, de a mélyben mindig ott lappangott. Maga a *zsidókérdés* szóösszetétel nem az ellenforradalmi rendszer szülötte. A *Husza-dik Század* című folyóirat 1917-ben tette fel a kérdést a kor meghatározó értelmiségi szereplőinek, hogy véleményük szerint létezik-e zsidókérdés. Az 1918–1919-es összeomlást és Tanácsköztársaságot követően Magyarországon is kialakult az a nézet, miszerint a háború elvesztése, az ország területi csonkolása, a vörösteror és általában minden bekövetkezett rossz hátterében „a” zsidók állnak. Ez tulajdonképpen a német „*tördőfés*”- (Dolchstoss) elmélet magyar variációja. 1919–1920 fehérterrorjának már-már természetes velejárója volt az antiszemitizmus. A fizikai terrort azonban 1920-ban átvette az adminisztratív vagy pontosabban a törvényen alapuló megkülönböztetés az 1920. évi XXV. tc., a *numerus clausus* elfogadásával.¹ Bár a törvényt 1928-ban nemzetközi nyomásra módosították, s elvették nyíltan zsidóellenes élett, de zsidók (illetve zsidó származásúak) továbbra sem töltöttek (vagy inkább tölthettek?) be vezető állami funkciót.²

A nagy gazdasági válságot követően, amikor még jobban kiélesedtek a szociális problémák, kezdett összeállni az a gondolat, miszerint ezek rendezése összekapcsolható a zsidókérdéssel. Nevezetesen úgy, hogy a zsidó vagyon alkalmas lehet a szociális gondok orvoslására. Ehhez „ideológiai” háttérrel is találtak, amit az „*örökségváltás*” szóval írtak le. Ez nyíltan a „*zsidó elem*” kiszorítását, a keresztények „*helyzetbe hozását*” célozta, de nemcsak a gazdasági, hanem a harmincas évek végére már a szellemi-kulturális életben is.

Amikorra Darányi Kálmán 1936-ban formálisan is átvette a kormányfői posztot, már kormányzati szinten – nem utolsósorban éppen Darányi szorgalmazására – gondolkodtak a kérdés törvényi rendezésén. Az így elkészült törvénytervezetet azonban nem az ő, hanem Imrédy Béla miniszterelnöksége idején fogadta el az országgyűlés mint az 1938. évi XV. tc.-et *A társadalmi és gazdasági élet egyensúlyának hatályosabb biztosításáról*.³ A törvényt öt év türelmi időt adott, hogy végrehajtsák a benne foglaltat, így például, hogy a szabadfoglalkozású állásoknál és a tíz értelmiséginél többet foglalkoztató kereskedelmi, pénzügyi és ipari vállalatoknál 20 százalék lehet a zsidók maximális aránya. A kormánypárt jobboldala éppúgy sokallta a 20 százalékos arányt, mint a szélsőjobb. Sokan egyenesen a *numerus nullus* bevezetését követelték, vagyis hogy egyetlen zsidót se vegyenek fel a különböző kamarákba, nemkülönben az egyetemekre. Ezért a kormány már 1938-ban kidolgozott egy szigorúbb zsidótörvényt, amelyet 1938. december 23-án (!) nyújtott be az országgyűlésbe. A törvényt az 1939. évi IV. tc. *A zsidók közéleti és gazdasági térfoglalásának korlátozásáról* cím alatt került be a magyar corpus iurisba.⁴ A törvényt 1939. május 5-én, vagyis még a választások előtt kihírdették. Ez a törvény immár faji, származási alapra helyezte a zsidó meghatározását, s a korábbi 20 százalékos arányt 6 százalékra mérsékelte. De megtiltotta zsidók alkalmazását állami közigazgatási és igazságügyi szerveknél és a nem zsidó felekezeti középiskolákban. Zsidó nem tölthetett be színházakban és a médiában olyan állást, amely befolyással volt az adott színház vagy média szellemi irányvonalára.

Bár mindkét zsidótörvény elfogadása ellen jó páran felemelték a szavukat a Tiszelt Házban és azon kívül, ez nem befolyásolta a döntéshozókat: nagy többséggel fogadták el mind az 1938. évi XV., mind pedig az 1939. évi IV. tc.-et.

Mindezen nehéz társadalmi-gazdasági körülmények közepette érkezett Magyarországra Mester Miklós 1925-ben. Kedvére való állást a Népies Irodalmi Társaságnál talált magának 1927-ben. Először mint román sajtóelőadó, könyvtáros, majd a Társaság egyetemi és főiskolai diáktitkójának titkára, végül igazgatója lett 1937-ben. Ezt a posztot egészen 1949-ig betöltötte. 1930-tól kezdődően már rendszeresen publikált is a *Magyar Útban*, a Bartha Miklós Társaság kiadványaiban, a *Magyarságtudományban*, a Lugoson megjelenő *Magyar Kisebbség* és a kolozsvári *Hitel* című folyóiratokban. Meg kell jegyezni, hogy számos esetben igen kritikus hangot ütött meg a kisebbségekkel szemben alkalmazott magyar politikát illetően is.⁵ Emellett társtulajdonosa volt az 1938-ban alapított Mester Film Kft.-nek is 40 százalékos részesedéssel, de csak 1940-ig. Ekkor ugyanis eladta tulajdonrészét Barlai Lászlónak és Szalontai Kiss Miklósnak.⁶

Mester élete a harmincas évek végén gyökeresen megváltozott. Ekkor került Teleki Pál környezetébe. Nagy hatással volt rá a Táj- és Népkutató Központ 1938 októberében rendezett kiállítása – ennek anyagát Györffy István, Magyar Zoltán és Teleki Pál instrukciói alapján állították össze –, amely érzékelten, tényekre alapozottan mutatta be az anakronisztikus magyar birtokszereket. A sors fintora, hogy az ekkor még „csak” vallás- és közoktatásügyi miniszter Teleki végül bezáratta a kiállítást.

A következő évi országgyűlési választásokon (1939. május 25–26.) Mester már a kormánypárt képviselőjelöltje a ráckevei választókerületben. Politikai karrierjének elindításában s abban, hogy egyáltalán képviselőjelölt lehessen, nagy szerepe volt atyai jó barátjának, a befolyásos Zsindely Ferencnek.⁷ A kerület etnikailag vegyes volt, s Krumpach József nyilas jelölt komoly támogatottsággal rendelkezett. A még csak 33 éves fiatal férfi azonban sikerrel szerepelt a választási küzdelemben, képviselő lett. A győzelem kivívásában jelentős segítséget jelentett, hogy a kisczardapárt nemcsak hogy nem indított jelöltet, de egyenesen melléállt a kampányban.⁸ Mester hitte, hogy Teleki Pál – aki már 1939. február 16-a óta miniszterelnök – immár egy erős frakcióval a háta mögött végre fogja hajtani az egyre sürgetőbb reformokat. Teleki azonban vagy nem akart, vagy inkább nem tudott lépni. Látunk kell, hogy a kormánypárti frakció messze nem volt egységes, sokan szimpatizáltak a szélsőjossal. 1939. szeptember

1-jén kitört a II világháború, ami alapvetően átírta a magyar politikai elit további lehetőségeit és terveit.

Mester Miklós számára is csakhamar kiderült, hogy az általa elkerülhetetlennek gondolt földreform nem fog megvalósulni Teleki miniszterelnöksége alatt. A kormánypárti frakció egy része – igaz, nem feltétlenül az elmaradt földreform miatt – elégedetlen volt Telekivel, s jó páran Imrédy Bélában látták a jövőt.

Mester sajátos helyzetbe került. Egyrészt lelkesen látott képviselői munkájához, mind körzetében, mind pedig a Nemzeti Munkaközpontban, amelynek rövid ideig alelnöke is volt. Szoros kapcsolatot ápolt Szabó Lászlóval, az Munkaközpont vezetőjével.⁹ De hasonló szívéllyel viszonyról árulkodik Réthelyi Oszkár polgári iskolai tanár 1945. december 31-ei vallomása is. Eszerint 1940-ben Mester felkérte őt, hogy vegyen részt a Nemzeti Munkaközpont Szabadidő Mozgalmában: „dr. Mester Miklós annyi jót tett a polgári iskolai tanársággal, hogy azt – mint a Tanáregyesület titkárának – viszonznom kellett.”¹⁰

Ugyanakkor a Teleki politikájában csatlódott Mester Miklós új politikai közösséget is keresett magának. Ezt ekkor Imrédy Béla alakuló pártjában, a Magyar Megújulás Pártjában (MMP) találta meg, s 22 kormánypárti képviselővel 1940 őszén – több lépcsőben – át is lépett az új formációba.¹¹ Nyilván Imrédy szociális elképzelései és reformtervei eleinte tetszettek Mesternek, bízott egyfajta „csodálatos forradalomban”. Azonban vélelmezhetően hamar rájött, hogy rossz döntés volt Imrédyhez csatlakozni. Ekkor Imrédy már nem a szélsőjobb és a nyilasok ellen fellépő, 3400/1938 sz. M. E. rendeletet kiadó politikus volt. A volt pénzügyminiszter-miniszterelnök ekkor már a németek emberévé vált, akik őt szerették volna kinevezetni miniszterelnöknek. Imrédy – mint ahogyan azt bizonyították a már elfogadott zsidótörvények – alapvetően a zsidó vagyon árjásításában, vagyis keresztények kezére adásában látta a megoldást a gazdasági-szociális problémákra. Nyilván szembesült azzal is, hogy MMP-s képviselőitársai szimpatizáltak a náci Németországgal, és szorosan együttműködtek a szélsőjobboldali pártokkal. Mi sem mutatja ezt jobban, mint hogy az MMP – igaz, német nyomásra – 1941. szeptember 29-én pártszövetségre lépett a Baky László és Pálffy Fidél nevével fémjelzett Magyar Nemzeti Szocialista Párttal. Az így létrejött, de csak az országgyűlés-

ben működtetett formáció neve Magyar Megújulás Nemzetiszocialista Pártszövetség lett. Ez formálisan 1944. május 22-ig működött, bár tény, hogy a német megszállás után értelmét veszítette ennek a sajátos koalíciónak a fenntartása.

Mester nem lett az MMP meghatározó pártpolitikusa, nem tartozott hosszabb távon Imrédy közvetlen köréhez. Politikai karrierjét inkább annak köszönhetta, hogy az évek során – meglévő kapcsolatrendszerének segítségével – tovább szélesítette és mélyítette ismertségét. Így társadalmi kapcsolatrendszerében már nem csak írókat, művészeket vagy főleg erdélyi származású református egyháziakat találunk. Megismerkedett a polgári ellenzék és a későbbi ellenállás több meghatározó személyiségével, többek között a később nagy politikai karriert befutó Tildy Zoltán református lelkesével is, akivel 1940-ben a szeghalmi „kubikos-kongresszuson” találkozott.¹² Kevéssé tudható pontosan, hogy a cionista mozgalom reprezentánsaival mikor és főleg milyen körülmények közepette ismerkedett meg. Tény, hogy 1944-re Komoly Ottó, Buck Miklós vagy Molnár Endre közeli ismerősei, tán nem túlzás kijelenteni, barátai lettek Mester Miklósnak.

Itt azonban ki kell térnünk Mester Miklós zsidósággal kapcsolatos attitűdjének alakulására. Tény, hogy 1940-ben még voltak olyan felszólalásai, amelyekben antiszemita gondolatmenet érvényesült, de ezek száma csekély, s alapvetően maguk a beszédek valamilyen szociális kérdés körül forognak. Nem tagadható, hogy rövid időre őt is megszédítette Imrédy szociális gondolatvilága.¹³

Mester 1941–42-ben kapott először információkat a zsidók elleni atrocitásokról a németek megszállta keleti területeken. Ekortól – elsősorban magánbeszélgetéseken – Mester kijelentette, hogy mindenáron meg kell akadályozni, hogy egy ilyen szellem hatalomra jusson Magyarországon. Véleményének ki- vagy átalakulásában nyilván nagy szerepet játszottak a politikai és katonai realitások is.

Világossá vált, hogy a Szovjetunió elleni háború nem Blitzkrieg, hanem hosszan elhúzódó, egyre kegyetlenebb háború. Az már egy külön szerencsétlenség volt, hogy Magyarország 1941. június 26-án önként csatlakozott a német hadjáratához. Csakhamar kiderült, hogy a magyar honvédség nem volt felkészülve egy modern háborúra, valamint nyilvánvaló lett, hogy egy jelképes alakulat-
tal való részvétel messze nem lesz elégsé-

ges. Az 1942-ben kivezényelt 2. magyar hadsereg 1943. januári, a Don-kanyarban elszervezett tragikus és katasztrofális veresége pedig sokaknak végképp felnyitotta a szemét. A kormány titkos, puhatolózó tárgyalásokba kezdett a brit kormánnyal,¹⁴ ugyanakkor a magyar belpolitikai élet angolbarát szereplői is érezték, hogy tenni kell valamit.

1943-ban (közelebbi időpont nem ismert) Szovátán Csomor Gusztáv, Csomóss Miklós, Magyar Ferenc, Mester Miklós és több erdélyi református püspök és egyházi vezető tartott eszmecserét. Magyar azzal az ötlettel állt elő, hogy alakítani kellene egy demokratikus, radikális, szocialista pártot, amelynek parlamenti képviselőjét Mester Miklós látná el. Ez nyilván az MMP elhagyását, az Imrédyvel való nyílt szakítást is jelentette volna. Csomor szerint Mester erre hajlandóságot is mutatott, de a párt megalapításának nem voltak meg az objektív feltételei.¹⁵ Így Mester végül maradt az MMP-ben, az ellenzéki szervezkedések pedig sok esetben titokban folytak.

Mester Miklós életében a döntő fordulót Magyarország 1944. március 19-ei német megszállása hozta.¹⁶ A fordulat azonban Janus-arcú volt. Egyrészt politikai karrierje csúcsára jutott, hisz az erdélyi képviselők támogatásával és lobbijának hála a Vallás- és Közoktatásügyi Minisztérium államtitkára lett, de egy a németekkel kollaboráló, németeket kiszolgáló kormányban. Kinevezését Rajniss Ferenc szélsőjobboldali politikus nehezményezte, mi több, ellenezte.¹⁷ Ugyanakkor ezáltal adatott meg a lehetőség, hogy segítsen mindazon zsidó, illetve zsidó származású üldözötteken, akik hozzá fordultak segítségért. Ekkor került igazán szoros viszonyba a cionista mozgalom vezetőivel is, akik tudták, bizalommal fordulhatnak hozzá. Bár utóbbiak mindenáron találkozni kívántak Imrédyvel – abban a gyarló hitben éltek, hogy segíteni fog nekik –, de ez a találkozó végül nem jött létre.¹⁸ Mester végül egyfajta összekötő szerepet játszott Ambrózy Gyula és a cionista, illetve zsidó vezetők között 1944 véstérhes tavaszán és nyarán. Mindent megtettek, hogy minél többen kapjanak kormányzói, illetve minisztériumi mentességet. Maga is számos ilyen dokumentumot szignált, támogatott.¹⁹

A másik terület, ahol Mester segítsége felbecsülhetetlen volt, az ellenállási mozgalom támogatása. A Magyar Fronttal állandó kapcsolatot tartott Bereczky Alberten keresztül. Ő mutatta be egymásnak Bereczkyt és Ambrózyt, hogy így is segítse adott eset-

ben az ország kiugrását a háborúból. A kormányzó maga, de tán környezete is még 1944 tavaszán-nyarán talán kissé idegenkedett egy olyan összefogástól, amely az illegális – és a rendszer által üldözött – kommunista mozgalmat is magába foglalta.

A helyzet azonban 1944 júniusára végképp tragikusra fordult. A vidéki zsidóság deportálása különösebb ellenállás nélkül folyt. A magyar szervek kegyetlenkedései pedig már a legmagasabb politikai körökben is ismertek voltak, nemkülönben a német rendészeti és biztonsági szervek atrocitásai és a zsidó vagyonszerzésére irányuló akcióik. 1944. június 21-én egy igen feszült minisztertanácsi ülésen a kormány elé került a deportálások és a kegyetlenkedések ügye.²⁰ Sajnos Mesteren kívül a legtöbb kormánytagot alapjaiban hidegen hagyták a tények. A két deportáló államtitkár – Endre László és Bakó László – pedig túlzásoknak tartották az előadott panaszokat. Tény, hogy a deportálások július közepéig tartottak, s leállításuk elsősorban a nemzetközi nyomásnak és a hadi helyzetnek volt köszönhető.

1944-ben, a német megszállás dacára valóságos ellenállási központ működött Mester körül a minisztériumban. Számosan, elsősorban baloldali kötődésű értelmiségiek, politikusok közvetlenül Mester Miklós határozott közbelépésének köszönhették, hogy az internálótáborból kiszabadulhattak, így többek között Erdődy Lajos ügyvéd,²¹ Takács József vagy Hegedüs András.

Mester ekkor már valóban ahhoz a szűk körhöz tartozott, amelyben bízott annyira a kormányzó és közvetlen környezete (az ún. „kiugrási iroda”), hogy bevonják az egyre sürgetőbbé váló fegyverszüneti tárgyalások előkészítésébe, megszervezésébe. Ennek az első lépése volt a közvetlen kapcsolatfelvétel a Vörös Hadsereggel, amely 1944 szeptemberében már valóban az országhatárnál állt.²² Kulcsszerepe volt egy nem hivatalos fegyverszüneti delegáció (Atzél Ede, Dudás József, Faust Imre, Glässer Aladár) megszervezésében. Az eredeti tervek szerint maga Mester is velük ment volna, de hivatali teendői ezt nem engedték meg. S lássuk be, igencsak feltűnő és nehezen fedezhető lett volna az is, hogy egy államtitkár hosszú napokra eltűnjön a fővárosból. Az Atzél-féle delegáció végül 1944. szeptember 22-én indult el útjára. Az 1. magyar hadsereg vonalain átcusúszva, szeptember 24-én vitték őket Moszkvába. A szovjet fővárosban F. F. Kuznyecov vezérezredes, a Vörös Hadsereg Vezérkari főnök helyettese közölte a Szovjet-

unió készségét a fegyverszüneti tárgyalásokra. A delegáció szeptember 29-én elindult vissza, s október 1-jén át tudtak jönni a fronton, s két nap múlva beszámoltak Mesternek küldetésük eredményeiről. Ezt ő vitte el a kormányzói kabinetirodába.²³

Azonban az 1944. október 15-ei kiugrási kísérlet sikertelen volt. Mester jobbnak látta – nem teljesen alaptalanul –, ha elmenekül. Klotildligeten, majd Klastrompusztán bujkált, utóbbi helyen bányászok bújtatták, s „túlélt” egy nyilas razziát is 1944. november 20-án. Ezután visszatért Budapestre, ahol a Bethesda kórházban álnéven bújtatták, menekült református lelkésznek adva ki magát.

A Mester-biográfiák legtitkosabb pontja azonban csak ekkor következett. Ő maga így fogalmazott vizsgálatokor: „A felszabadulás után kihallgatáson voltam az orosz katonai parancsnokságon, ahol hosszabb jegyzőkönyvet vettek fel, és többnapos ott-tartózkodás után hazaengedtek.”²⁴ Csak vélelmezhetjük, hogy a szovjet szervek ismerték szerepét a fegyverszüneti tárgyalások előkészítésében, és alapvetően emiatt engedhették el.

A háború után úgy tűnhetett, Mester Miklósnak nem esik, nem eshet bántódása. A zsidó közösség reprezentánsai éppúgy kiálltak mellette, mind a politikai élet időközben meghatározóvá vált szereplői. Tildy Zoltán már 1944. október 12-én (!) igazolást adott arról, hogy Mester 1944. március 30-án belépett a Független Kisgazda Földmunkás és Polgári Pártba.²⁵ Kisgazda részről további megerősítés volt, hogy 1945. március 10-ei nyilatkozatával Bereczky Albert is kifejezte Mester kisgazda elkötelezettségét és az ellenállási mozgalomban játszott szerepét, valamint a nyilas hatalomátvétel utáni bujkálását. Ne feledjük, Bereczky ekkor már a fővárosi új törvényhatósági bizottság és az Ideiglenes Nemzetgyűlés tagja.

Csomóss Miklós 1945. március 16-án igazolta, hogy Mester Miklós részt vett az ellenállásban, segítette munkájukat. Az igazolás végén Csomóss is megjegyzi: „A Bpest Orosz parancsnokság részletesen kivizsgálta dr. Mester Miklós politikai múltját és azt rendben találta.”²⁶

A dorogi, kesztölci és csévi kommunista párti szervezetek 1945. június 25-én tettek nyilatkozatot arról, hogy Mester Miklós 1944. október 17. és november 20. között Klastrompusztán bujkált.²⁷

Mester visszatért korábbi munkahelyére, de ekkor már nem vonzotta a politikai

karrier. A tágabban vett közélettől azonban nem tudott szabadulni. Szinte természetesen mondható, hogy számos népbíróági perben tanúként idézték meg 1945–46-ban. Egyike volt a Sztójay-kormány azon két tagjának, akiket ekkor nem vontak népbíróági eljárás alá. Mester általában a vád tánuja volt.

A sors azonban nem volt kegyes hozzá. Barátja, Basch Ferenc népbíróági perében védelmére kelt a vádlott Baschnak, amit a napilapok is megírtak, általában nem elismerő hangnemben (például a *Népszava* 1946. január 17-ei száma). Egy felháborodott olvasó érzelmeikkel túlfűtött levélben a Basch melletti kiállítás alapján gyakorlatilag feljelentette Mestert. Emellett a Magyar Közösség ellen kibontakozó eljárásban is többször előkerült a neve: Kiss Károly 1947. január 15-ei vallomása szerint Mester a Közösség tagja.²⁸ Laki László vallomás szerint (1947. május 19.) Mester egyenesen nemzetiségvezető volt.²⁹ De talánunk példát arra is a vallomások között, hogy közvetlen kapcsolatban volt dr. Sombor-Schweinitzer József főkapitány-helyetttel,³⁰ aki a német megszállás előtt a rendőrség politikai nyomozókkal foglalkozó osztályának de facto vezetője volt.³¹ Jegyezzük meg, Sombor-Schweinitzert 1944. március 19–20-án a németek letartóztatták, felszabadulása után pedig az USA szolgálatába állt. A Magyar Közösséggel kapcsolatban végül nem vonták eljárás alá Mestert, de az országgyűlésben elhangzott beszédei, illetve az azokban kifejtett gondolatok miatt igen. Ekkor már előzetes letartóztatásban van, igazgatói posztját pedig – mint az sejteni lehetett – örökre elvesztette. Egri László, az eljárást végző ügyész azonban megszüntette az eljárást ellene. Az előráncigált beszédek kapcsán ugyan a következőket írta: „beszédének egyes részletei alkalmasak ugyan a faji és felekezeti gyűlölet felkeltésére, azonban az Nbr. 15§ 4. pontjában meghatározott bűncselekmények tényálladási eleme az, hogy a gyülekezet előtt mondott beszédben huzamosabb időn át olyan állandó jellegű és folyamatos tevékenység fejtsék ki, amely alkalmas arra, hogy a faji és felekezeti gyűlölet felkeltése céljára a közfelfogást jelentős mértékben befolyásolja.”³² Az ügyész ugyanakkor azt is kifejtette, hogy három beszéd, pontosabban beszédrészlet alapján nem lehet valakit elítélni, pláne úgy, hogy később aktívan részt vett az ellenállási mozgalomban, s azóta nem merült fel ellene semmilyen jogszabályértés sem.³³

Mester Mikós, illetve a Mester család élete azonban gyökeresen átalakul ekkortól. Nem elég, hogy elveszítette korábbi igazgatói állását – rövid időre a Horizont Könyvterjesztő Vállalatnál dolgozik –, de 1951-ben a családot kitelepítették a Borsod-Abaúj megyei Felsővadász nevű faluba.³⁴ Itt szinte embertelen körülmények között voltak kénytelenek élni. Sztálin halála és a Nagy Imre-kormány enyhébb politikája, illetve némi családi praktikum segítségével vissza tudnak költözni Budapestre. Vezető, értelmiségi attitűdjének megfelelő állást nem kaphat. Rövid időre visszatér a Horizont-hoz, majd 1955-től az Elektronikus Mérőkészülék Gyár szállítási osztályán dolgozott egészen 1958-ig.

Mestert azonban itt újabb csapás érte. Igen alantán módon belekeverték egy benzinlopási ügybe (200 liter benzin „tűnt el” a gyárból), az ellene megfogalmazott vád: társadalmi tulajdon sérelmére elkövetett kisebb súlyú bűntett. Ezért előzetes letartóztatásba került 1958. január 10-től egészen június 25-éig.³⁵ A pernek összesen 22 vádlottja volt, s végül a Fővárosi Bíróság a BF XXIV.5663/1958/52. sz. ítéletében Mestert a vád alól fölmentette. Indoklásában a bíróság a tényállás téves ténybeli következtetéssel történt megállapítására és a minősítés téves voltára hivatkozott.³⁶

Mester ezután a Magyar Könyvterjesztő Vállalatnál volt előadó egészen 1966-os nyugdíjazásáig. Mint egykori „horthysta tisztviselőt” szemmel tartotta a magyar állambiztonság, több jelentésben is szerepel a neve. 1965-ben a BM III/III-3-a alosztálya (az „F” [figyelő]-dossziés személyekkel és politikai elítéltekkel szembeni elhárítás) továbbra is indokoltnak látta Mester Miklós alapnyilvántartásban hagyását a 10-10706. sz. objektum dossziében. Ugyanakkor tény, hogy 18 különböző dossziéból a rá vonatkozó adatok és információk törlését javasolták, amellyel a felettes osztályvezető is egyetértett.³⁷

Mester a hatvanas évek végén immár túl volt 60. életévén, 1945 után nemcsak üldözetest szenvedett, hanem egyfajta szellemi karanténba is került. Sok mindenkit ismert, őt is sokan ismerték. Ismerősei azonban meglehetősen változatos s Mester számára nemegyszer elfogadhatatlan pályát futottak be az 1945 utáni Magyarországon, amit visszaemlékezésében számos helyen érintelt is. Ismerőseinek vagy inkább az 1945 előtti ismeretségi körének több tagját kivégezték, sokan elhagyták Magyarországot, il-

letve voltak olyanok, akikkel tán ő maga sem óhajtott szorosabb kapcsolatot fenntartani. Számára egy szűk családi s egy még szűkebb baráti kör maradt meg intellektuális közegeknek. De ez a biztonságot nyújtó közeg is megbomlani látszott a hatvanas évek végén. Egyetlen gyermeke, vegyészmérnök végzettségű fia 1968-ban egy külföldi IBUSZ-utazás adta lehetőséget kihasználva „disszidált”, hogy álmát megvalósítva az USA-ban telepedhessen le. Két év múlva, 1970-ben elhunyt Rugonfalván élő édesanyja is.

A hatvanas évek végén Kádár János hatalma már stabil, azt semmilyen komolynak mondható erő nem fenyegette. Hasonlóan stabil a Magyar Szocialista Munkáspárt (MSZMP) mint az egyetlen legálisan működhető párt pozíciója is. Az 1956-os forradalom és megtorlás ugyan még élénken él a magyar társadalomban, de az egyre inkább a klasszikus kádári konszolidáció éveit éli, megbarátkozva és alkalmazkodva a valósághoz. Maga az '56-os forradalom megmutatta, hogy a „rendszer” megdöntése csak a belső erőre támaszkodva gyakorlatilag lehetetlen, külső segítség pedig nem várható. A nagyhatalmak közül ekkor még egyiknek sem volt érdeke a jaltai világtrend megváltoztatása. Ugyanakkor Kádár, illetve a korabeli magyar vezetése maga is tisztában volt azzal, hogy a társadalommal ki kell egyeznie. Ennek része volt az „aki nincs ellenünk, az velünk van” szlogenje és általában a hatvanas évek derekától tapasztalható és kibontakozó „frizderszocializmus” számos eleme. Belföldre is szólt, de tán még inkább a külföldnek, hogy az 1963. évi ún. Amnesztiorvénynek³⁸ köszönhetően mintegy négyezer, 1956-os tevékenység miatt elítélt ember nyerte vissza a szabadságát. Reményt adhatott még az 1968-ban bevezetett „új gazdasági mechanizmus” programja is, amely az ösztönzők segítségével próbált egyéni érdekeltséget teremteni a szocialista gazdaságban.

S ekkor szinte egy pillanat alatt sok minden megváltozott. 1968. augusztus 20-án a Varsói Szerződés csapatai – köztük a Magyar Néphadsereg egységei – bevonultak Csehszlovákiába, hogy leverjék az ott kibontakozó reformmozgalmat. Ezzel párhuzamosan Magyarországon is leállították az új gazdasági mechanizmust, s az MSZMP-n belül megerősödött a reformokat ellenző dogmatikus, Kádárt balról támadó ún. „munkásszárny”.

Míndezek mellett a magyar társadalom is élénk figyelemmel kísérte az arab–izraeli konfliktust, illetve az 1967-es ún. „hatnapos

háborút”. A memoárban is érződik a szerző cionizmus iránti szimpátiája, de ne feledjük azt sem, hogy a háborúban részt vevő arab államokat a Szovjetunió támogatta.

Mester Miklós tehát ilyen történelmi és személyes körülmények közepette fogott hozzá memoárja papírra vetéséhez. Az eredetileg kézzel írt visszaemlékezést a szerző többször átolvasta, s a kéziratban számos javítást hajtott végre. De nem tagadta meg történelmi énjét sem, hisz számos esetben lábjegyzetelte saját magát, illetve szakkönyvekben, újságokban utánaemlézett egy-egy esemény pontos körülményeinek. A kész szöveget csak ezek után adta át gépelésre. Még így is előfordult néhány esetben, hogy ezek után is bele-beleírt a szövegbe, pontosította, kiegészítette azt. Igaz, ezt már saját kezűleg, tollal tette. Maga a visszaemlékezés három példányban készült el (kalandozó úton az egyik példány kikerült az USA-ban élő fiához), mintegy 675 gépelt oldal terjedelemben. Ezek a mai napig a Mester család birtokában vannak, az eredeti kézzel írt verziókkal együtt. A szerző végakarata szerint csak halála után 15 évvel, mindenféle módosítás vagy csonkítás nélkül lehet(ett) kiadni memoárját.

Az írás stílusa, bár néhol kissé archaikus a mai olvasója számára, de így is élvezhető, vagyis nem igényelt a szöveg semmilyen módosítást. Ugyanakkor tény, hogy Mester erőteljesen fogalmaz, s sarkos, nemegyszer negatív véleményét éppúgy nem rejti véka alá, mint a pozitívát, a dicsérőt. Mester az 1930-as és az 1940-es évek elejének ismert, központi figurája volt. Így nem csoda, hogy memoárjában a kor szinte összes vezető politikusa, írója, költője, újságírója, művésze szerepel.

Mester nevét a szélesebb nyilvánosság vagy inkább a történelem iránt érdeklődők Bokor Péternek köszönhetően ismerhették meg, aki a *Végjáték a Duna mentén* című filmsorozathoz készített vele interjút 1977-ben, majd egy közel kétórás portréfilmet is *Egy naiv ember bárszonyszékben* címmel. Ezeknek szerkesztett változata nyomtatásban is megjelent a szintén *Végjáték a Duna mentén* címen kiadott könyvben 1982-ben.

A sors kegyetlensége vagy Mester Miklós utolsó személyes tragédiája, hogy 1989 januárjában elhunyt, így nem élhette meg az általa gyűlölt rendszer bukását.

■ JEGYZETEK

1. A törvény teljes szövegét lásd <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=7440> (letöltés ideje: 2012. december 20.)
2. A törvény teljes szövegét lásd <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=7733> (letöltés ideje: 2012. december 20.)
3. A törvény teljes szövegét lásd <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8070> (letöltés ideje: 2012. április 15.)
4. A törvény teljes szövegét lásd <http://www.1000ev.hu/index.php?a=3&param=8098> (letöltés ideje: 2012. április 15.)
5. Budapest Főváros Levéltára (a továbbiakban BFL) XXV.2. 81365/49 (Mester Miklós népegységi ügye) 33.
6. Állambiztonsági Szolgálatok Történelmi Levéltára (a továbbiakban ABTL), 3.1.9. V-91291, 3–5.
7. BFL XXV.2. 81365/49 (Mester Miklós népegységi ügye) 74.
8. BFL XXV.2. 81365/49 (Mester Miklós népegységi ügye) 33.
9. ABTL V-2000/31, 3.
10. ABTL 3.1.9. V-98728, 7.
11. Sipos Péter: *Imrédy Béla és a Magyar Megújulás Pártja*. Akadémiai Kiadó, Bp., 1970, 107–110.
12. ABTL 3.1.9. V-150000/4, 100. („Késmárki” fedőnevű ügynök jelentése 1957. április 30-án)
13. Imrédy szociális gondolkodásának alapjaihoz lásd Ungváry Krisztián: „Árjásítás” és „modernizáció”. Adalékok Imrédy Béla miniszterelnök működéséhez és a zsidótörvények geneziséhez. <http://www.szazadveg.hu/files/kiadoarchivum/ungvary.pdf> (letöltés ideje: 2012. december 17.)
14. Részletesen lásd Juhász Gyula: *Magyar-brit titkos tárgyalások 1943-ban*. Kossuth Könyvkiadó, Bp., 1978.
15. BFL XXV.2. 81365/49 (Mester Miklós népegységi ügye) 76.
16. Vö. Török Bálint: *Tudjuk miben vétkeztünk, s miben nem*. Magyar Szemle. Új folyam VIII/4. http://www.magvarszemle.hu/cikk/tudjuk_miben_vetkeztunk_s_miben_nem (letöltés ideje: 2012. december 20.)
17. BFL XXV.2. 81365/49 (Mester Miklós népegységi ügye) 75.
18. BFL XXV.2. 81365/49 (Mester Miklós népegységi ügye) 34.
19. Mester erről meglehetősen részletességgel ír memoárjában is.
20. Vö. <http://www.arcanum.hu/mol/> (letöltés ideje: 2012. április 10.)
21. ABTL 3.1.9. V-2000/64, 18–19. (Erdődynek már egy 1943-as eljárásban is segített Mester: ő intézte el a kormányzói kegyelmét.)
22. Vö. Czettler Antal: *A titkos diplomácia mestere*. Magyar Szemle. Új folyam XIV/3. http://www.magvarszemle.hu/cikk/a_titkos_diplomacia_mestere (letöltés ideje: 2012. december 20.)
23. BFL XXV.2. 81365/49 (Mester Miklós népegységi ügye) 35.
24. BFL XXV.2. 81365/49 (Mester Miklós népegységi ügye) 35.

25. BFL XXV.2. 81365/49 (Mester Miklós néppüvészségi ügye) 49.
26. BFL XXV.2. 81365/49 (Mester Miklós néppüvészségi ügye) 47.
27. BFL XXV.2. 81365/49 (Mester Miklós néppüvészségi ügye) 60
28. ABTL 3.1.9. V-2000/3, 135.
29. ABTL 3.1.9. V-2000/23, 146.
30. A főkapitány-helyettes politikai attitűdjéről részletesen lásd Kovács Tamás (bevezető tanulmány és szerk.): *Rendőrségi célkeresztben a szélsőjobb. Dr. Sombor-Schweinitzer József feljegyzése a szélső-jobboldali mozgalmakról, 1932–1943.* Gondolat Kiadó, Bp., 2009.
31. ABTL 3.1.9. V-2000/26, 151.
32. BFL XXV.2. 81365/49 (Mester Miklós néppüvészségi ügye) 12.
33. BFL XXV.2. 81365/49 (Mester Miklós néppüvészségi ügye) 12.
34. ABTL 4.1. A-290.
35. BFL XXV.4.a, 5663/1958, 34. és 30–31.
36. BFL XXV.4.a, 5663/1958, 34. és 38.
37. ABTL 3.1.9. V-91291, 58.
38. A Népköztársaság Elnöki Tanácsa 1963. évi 4. sz. tvr. a közkegyelem gyakorlásáról. (A kihirdetés napja 1963. március 22.) Törvények és Rendeletek Hivatalos Gyűjteménye, 1963. Közzéteszi az Igazságügyi Minisztérium közreműködésével a Magyar Forradalmi Munkás-Paraszt Kormány Titkársága. Közgazdasági és Jogi Könyvkiadó, Bp., 1964. 25–26.

